

νοητικά μας φαινόμενα αποτελοῦσιν, ὅπως ἰδίαν σφαιῖραν φαινομένων ἐνεργείας, οὕτως ὥστε νὰ μὴ δικαιουῖται τις νὰ τὰ ζητῇ, εἰμὴ μόνον ἐκεῖ ὅπου αὐτὴ ἢ φύσις τῶν πραγμάτων τὰ ἔταξε, ἐγείρεται ἐξ ὀλοκλήρου τὸ πρόβλημα τὸ ἀφορῶν αὐτὴν τὴν γνωστικὴν ἡμῶν ἰκανότητα. Ἡ γνῶσις, καθὼς ὠρίσθη ἐν ἀρχῇ, τοῦτέστιν ὡς ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς νοήσεως ἐκείνου, περὶ τῆς ἀντικειμενικότητος τοῦ ὁποίου ὑπάρχει πεποίθησις, εἶναι πάντῃ ἀδύνατος, κατόπιν τῆς κατανοήσεως τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν οὐδὲν περιεχόμενον τῆς νοήσεως δύναται νὰ ἔχη αὐθύπαρκτον ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν.

Ὁ Κάντιος κατενόησε τὸ γεγονός τοῦτο, ὅταν ἀπεφάνθη ὅτι ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος θὰ μείνῃ ἐς αἰεὶ ὑφ' ἡμῶν ἀγνοούμενος. Ἀλλὰ ἡ γνώμη αὕτη, δὲν φαίνεται μέχρι τοῦδε πλήρως νὰ κατενοήθη· ἐμπόδια δὲ διὰ τὴν κατανόησιν ταύτην εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ πρόοδος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, αἵτινες εἰς τὰς ἐφηρμοσμένας αὐτῶν ἀπόψεις ἔχουσιν ἐπιτελέσει ἀληθῆ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ὑποταγὴν· καὶ ἀφ' ἑτέρου, αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός, καθ' ὃ ὁ Κάντιος περιελθὼν εἰς τὸ σφάλμα τοῦ νὰ ἀποχωρήσῃ τὴν παράστασιν καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς, οὕτως ὥστε νὰ τὰς μεταβάλλῃ εἰς ἀνεξαρτήτους καὶ ἐν τοπικῇ ἐννοίᾳ ὄντοτητας, ἐστερήθη ὅλων τῶν μέσων διὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν γνώμην αὐτὴν καὶ νὰ καθορίσῃ ἐρμηνεύων τὴν σημασίαν τῆς γνώσεως ἡμῶν ὑπὸ τοὺς νέους αὐτῆς ὅρους, οὕτως ὥστε νὰ κατανοῆται καὶ ἡ πρόοδος αὕτη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, χωρὶς νὰ διαψεύδεται καὶ ἡ γενικὴ ἀρχή, ὅτι ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος, ὡς ἔχει αὐτὸς καθ' αὐτόν, θὰ μείνῃ ἐς αἰεὶ ὑφ' ἡμῶν ἀγνοούμενος.

Τὸ γεγονός τῆς συνυπάρξεως παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου, ἐπιβάλλει, ὅπως ἡ κίνησις, ἧς λαμβάνομεν συνείδησιν ἐκ τῶν παραστάσεων ἡμῶν, ἀποδοθῇ καὶ εἰς τὸ πραγματικὸν ἀντικείμενον· τοῦτο τὸ καθιστᾷ ἀναπόφευκτον, αὐτὸ τὸ γεγονός τῆς συνυπάρξεως ταύτης, ἐφ' ὅσον δίδεται ἡμῖν ἡ κίνησις ἐκ μέρους τῶν παραστάσεων. Ἴδου λοιπὸν μία γνωστικὴ ἀποψις, ἐφ' ἧς θὰ στηριχθῇ ὅλον τὸ γνωστικὸν μας οἰκοδόμημα.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραβιασθῇ ἡ γενικὴ ἀρχή, καθ' ἣν οὐδὲν νοητικὸν περιεχόμενον δύναται νὰ ἔχη αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν, ἐφ' ὅσον

οὐδὲν δύναται νὰ ἐξέλθῃ τῆς ἰδίας του ὑποστάσεως· καὶ συνεπῶς δέον νὰ γνωρίζωμεν, ὅτι κατέχομεν μόνον τὴν παράστασιν τῆς κινήσεως τῶν ἀντικειμένων καὶ οὐδόλως τοὺς ὄρους αὐτῆς τῆς κινήσεως αὐτῶν, ὡς ἔχει αὐτὴ καθ' αὐτή. Ἡ παράστασις αὕτη τῆς κινήσεως συντελεῖται ἀναποδράστως, διὰ τῶν μέσων ἅτινα αὐτὴ ἢ νόησις διαθέτει, ἥτοι ἀπαρτίζεται ἐκ τῆς συνειδήσεως συνεχῶν μεταβολῶν καὶ λαμβάνει τὴν ἐκδοσὶν τῶν τοπικοχρονικῶν διακρίσεων, οὕτως ὥστε νὰ εἶναι ὅλως ξένη τὴν φύσιν πρὸς τὴν τῆς κινήσεως, ἣν συντελεῖ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀντικείμενον εἰς τὸν πραγματικὸν κόσμον, ἐνθα οὔτε Χῶρος οὔτε Χρόνος ἔχουσιν ὑπαρξιν. Ἡ μελέτη ὅμως τῆς παραστάσεως τῆς κινήσεως καίτοι ἀποτελεῖ γνῶσιν μόνον διανοητικοῦ φαινομένου, ἀποτελεῖ ἐν ταύτῳ καὶ κατανόησιν τῆς κινήσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀντικειμένου, καίτοι δὲν εἶναι γνῶσις αὐτῆς, λόγῳ τῆς συνυπάρξεως ἀντικειμένου καὶ παραστάσεως. Λόγῳ τῆς συνυπάρξεως ταύτης, αὐτὸ τοῦτο τὸ πραγματικὸν ἀντικείμενον, διαγράφει διὰ μέσου τῆς παραστάσεως, εἰς τὴν σφραῖραν τῶν διανοητικῶν φαινομένων τὴν παράστασιν τῆς κινήσεως, οὕτως ὥστε ἡ μελέτη ταύτης νὰ ἀφορᾷ καὶ τὸ πραγματικὸν ἀντικείμενον, χωρὶς ὅμως νὰ ἀποτελεῖ τὴν γνῶσιν αὐτῆς ταύτης τῆς κινήσεως αὐτοῦ. Ἡ διαγραφή ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πραγματικοῦ ἀντικειμένου, λόγῳ τῆς συνυπάρξεώς ἐκείνης, στοιχείων συνειδητῶν, παρέχει εὐκαιρίαν εἰς τὴν νόησιν νὰ διαμορφώνη διὰ τῶν ἰδίων μέσων, εἰς ἃ ἀναποδράστως εἶναι περιορισμένη ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, συγκροτήματα, ἅτινα τῇ χρησιμεύουσιν εἰς κατανόησιν τῆς κινήσεως καὶ αὐτοῦ τοῦ πραγματικοῦ ἀντικειμένου, χωρὶς τὸ παράπαν νὰ μᾶς δίδωσι καὶ τὴν γνῶσιν αὐτῆς τῆς κινήσεως αὐτοῦ.

Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου καταφαίνεται, τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς γενομένης ἐν τῇ γνώσει μεταβολῆς, δυνάμει τοῦ ὁποίου αὐτὴ ἢ γνῶσις ἐν τῇ αὐστηρᾷ ἐννοίᾳ, εἶναι τι τὸ ἀνέφικτον· οὕτως ὥστε νὰ μὴ πρόκειται πλέον περὶ τῆς κατοχῆς, αὐτῆς ταύτης τῆς ὑποστάσεως τῆς ἀντικειμενικότητος, ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς μορφολογικῆς γνώσεως αὐτῆς, διὰ μέσου διανοητικῶν συγκροτημάτων, ἅτινα οὕτω μᾶς δίδουσι τὴν κατανόησιν καὶ οὐχὶ τὴν γνῶσιν αὐτῆς.

Οὕτω καταφαίνεται, ἡ ριζικὴ καταδίκη ἡμῶν, ὡς ἐκ τῆς φύσεως

τῶν πραγμάτων, εἰς τὸ νὰ εἴμεθα πάντοτε μόνον θεαταί, ἐν τῇ εὐ-
 ρείᾳ τῆς λέξεως σημασία.

Λάβομεν ἤδη, πρόχειρόν τι παράδειγμα· ὅταν λέγομεν, ὅτι ἀπέ-
 ναντί μας ὑφίσταται οἰκία ἐκ τριῶν διαμερισμάτων ἀποτελουμένη,
 διὰ τῶν διδομένων χαρακτηρισμῶν τούτων, ἔχομεν μίαν κατανόησιν
 τοῦ ἔξωθι συμβαίοντος, δι' ἐνὸς μορφολογικοῦ συγκροτήματος, οὐ-
 δέποτε ὅμως καὶ τὴν γνῶσιν αὐτοῦ. Ὁ ἀριθμὸς (3), δι' οὗ καθορί-
 ζομεν τὰ διαμερίσματα, δὲν ἔχει προφανῶς, οὐδεμίαν ἀντικειμενικὴν
 ὑπαρξιν, ἀλλὰ διαμορφοῦται μόνον ἐν τῇ νοήσει ἡμῶν, κατόπιν τῆς
 προσαρμογῆς τῆς νοήσεως, πρὸς τὰ παραστατικὰ τμήματα τῆς οἰκίας,
 ἅτινα συνυπάρχουσι, μὲ τὴν, ὑφ' ἡμῶν ἀγνοουμένην, καθαρὰν ὑπό-
 στασιν τοῦ ἔξωτερικοῦ ἀντικειμένου. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει, μὲ ὅλας
 τὰς ἐννοίας, αἵτινες ἀπαρτίζουν τὸ μορφολογικὸν αὐτὸ τῆς οἰκίας
 συγκρότημα, ὅπως εἶναι τὸ σχῆμα, τὸ χρῶμα, τὸ ὕψος, ἡ στερεότης
 κτλ., αἱ ὁποῖαι ὅμως, λόγῳ τοῦ ὅτι διαμορφοῦνται ἐν τῇ νοήσει, ἐκ
 προσαρμογῆς πρὸς τὰ παραστατικὰ δεδομένα, ἅτινα συνυπάρχουσι μὲ
 αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ πραγματικοῦ ἀντικειμένου, μῆς παρέχουσι
 τὴν κατανόησιν τοῦ ἔξωθι ὑφισταμένου, καίτοι δὲν ἀποτελοῦσι τὴν
 γνῶσιν αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον στεροῦνται αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ φαινόμενα
 ταῦτα ἀντικειμενικῆς ὑποστάσεως.

Ὁ Βούντ ἐπικρίνων τὴν Καντιανὴν θεωρίαν λέγει τὰ ἑξῆς. «Ἡ
 περὶ τῆς ἐκ τῶν προτέρων ὑποστάσεως ἐν τῇ νοήσει τοῦ Χώρου καὶ
 Χρόνου διδασκαλία τοῦ Καντίου οὐδὲν ἕτερον εἶναι εἰμὴ ἀναδρομικὴ
 μεταβολὴ τῶν προϊόντων μιᾶς διὰ λογικῆς ἀφαιρέσεως μόνον ἐπιτυγ-
 χανομένης διακρίσεως εἰς ἀρχικῶς ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων ὑφισταμένας
 μορφὰς τῆς γνώσεως, ὃ σπουδαιότερος λόγος τῆς μεταβολῆς ταύτης
 εὐκόλως δύναται νὰ νοηθῇ. Οὗτος συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ Κάντιος
 δὲν ἀκολουθεῖ κατὰ γράμμα τὸ παράδειγμα τοῦ Κοπερνίκου, εἰς ὃ
 ἀναφέρεται. Ὁ Κοπερνίκος δηλαδὴ δὲν προσεπάθησε ν' ἀνατρέψῃ
 εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πρόρριζον τὸ σύστημα τοῦ Πτολεμαίου, ἀλλ' ἠθέλησεν
 ἀπλῶς νὰ διορθώσῃ τὰ τρωτὰ αὐτοῦ. Οὗτος πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν
 ἀστρονομικῶν φαινομένων ἐστηρίχθη μὲν ἐπὶ τῆς κινήσεως τῆς γῆς,
 οὐδόλως ὅμως παρήγαγεν ἐκ τῆς κινήσεως τῆς γηίνης σφαίρας τὰς
 κινήσεις πάντων τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ἐὰν ἔπραττε τοῦτο ὃ

Κοπέρνικος ἢ εἰς τὰς κινήσεις τῶν πλανητῶν ἀφορῶσα θεωρία αὐτοῦ δὲν θὰ ἦτο ὀλιγώτερον περιπεπλεγμένη καὶ ἀπάδουσα πρὸς τὰς πραγματικὰς κινήσεις τῶν ἀστέρων ἢ ἡ θεωρία τῆς παλαιᾶς ἀστρονομίας. Ὁ Κάντιος ὅμως δὲν ἀρκεῖται εἰς ἀπλοῦν ἔλεγχον, ἀλλὰ προβαίνει εἰς πλήρη ἀνατροπὴν τῶν κρατουσῶν γνωμῶν. Οὗτος ζητεῖ νὰ ἐξετάσῃ τὰς λειτουργίας τῆς γνώσεως, εἰς ἣν εὐρίσκονται κατάστασιν, πρὶν ἢ συνδεθῶσι πρὸς τι ἀντικείμενον. Ἐνεκεν ὅμως τούτου τὸ σπουδαῖον ζήτημα, ὅπερ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν λογικῶν παραγόντων, δι' ὧν ἐκ τοῦ ὀλικοῦ, ἀρχικῶς κατὰ τε τὴν μορφήν καὶ τὴν ὕλην ἐν-αίως δεδομένου περιεχομένου τῆς ἐμπειρίας, ἐξελίσσονται. αἱ εἰρημέ-ναι ἐκεῖναι μορφαί, οὐδεμίαν ἔχει δι' αὐτὸν σημασίαν. Αὐτὰ ταῦτα τ' ἀντικείμενα δὲν εἶναι πλέον διὰ τὸν Κάντιον, ὅπως εἶναι διὰ τὴν πραγματικὴν ἐμπειρίαν καὶ διὰ τὰς ἀκολουθοῦσας αὐτὴν ἐμπειρικὰς ἐπιστήμας πραγματικῶς δεδομένα ἀντικείμενα, δυνάμενα ἐκ τῶν με-ταξὺ αὐτῶν ἐνυπαρχουσῶν ἀντιφάσεων νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς κριτικὸν ἔλεγχον, ἀλλ' εἶναι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐν διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἡμετέ-ρων ὑποκειμενικῶν μορφῶν τῆς γνώσεως παραγόμενον προϊόν ἀντα-ποκρινόμενον πρὸς τι ὄντως ὄν, ὅπερ θὰ μείνῃ εἰς ἡμᾶς ἀγνωστον ἔσαεί. Ἡ μεταβολὴ αὕτη τοῦ δεδομένου εἰς κόσμον φαινομένων, ἐξ οὗ οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ ἡ νόησις ἡμῶν νὰ διεισδύσῃ εἰς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, εἶναι ἀναπόδραστος, ἐφ' ὅσον παραδέχεται τις, ὅτι αἱ λειτουργίαι τῆς γνώσεως δὲν προέρχονται ἐκ τοῦ δεδομένου περιε-χομένου τῆς γνώσεως καὶ ἐκ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐπιστημῶν παρα-τηρουμένης λογικῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι ἀντιστρόφως τὸ περιε-χόμενον τῆς γνώσεως προκύπτει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῶν λειτουργιῶν τῆς γνώσεως, αἵτινες προϋποτίθενται ὡς ἀναφαίρετος κτῆσις τοῦ νο-οῦντος ὑποκειμένου.»

Ὁ Κάντιος ὅμως, καθὼς καὶ οἱ προαναφερθέντες ἄγγλοι φιλό-σοφοι τῆς περιόδου ταύτης, δικαίως ἀνεγνώρισαν, ὅτι οὐδὲν δύνα-ται νὰ ὑφίσταται ἐν τῇ συνειδήσει, ὅπερ νὰ μὴ εἶναι ψυχικῆς προελεύσεως. Ὡς ἦτο λοιπὸν ἐπόμενον, ὑπὸ τὴν ἀρχὴν ταύτην ὑπεβλήθησαν καὶ τὰ τοῦ Χώρου καὶ Χρόνου φαινόμενα· διὰ τὴν εὔ-ρεσιν δὲ τοῦ τρόπου τῆς παραγωγῆς τῶν φαινομένων τούτων ἐν τῇ νοήσει, ὁ Κάντιος, δὲν ἔκαμε βέβαια ἐκλογὴν τινα, μεταξὺ τοῦ τρό-

που τῆς λειτουργίας τῆς νοήσεως, ὃν σήμερον ἔχομεν ὑπ' ὄψιν διὰ τὴν παραγωγὴν τούτων καὶ τῆς, ἐκ τῶν προτέρων ὑποστάσεως αὐτῶν ἐν τῇ νοήσει, προτιμήσας ταύτην· ἀλλ' εὐρεθεὶς ἐν τῇ ἀρχικῇ ταύτῃ περιόδῳ τῆς ριζικῆς γενομένης γνωστικῆς μεταβολῆς, ἐκαλεῖτο αὐτὸς νὰ καθορίσῃ, ὅλας τὰς λειτουργικὰς λεπτομερείας ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ τῆς ἐν λόγῳ μεταβολῆς. Ἐχων λοιπὸν δικαίαν πίστιν, ὅτι ὅλα τὰ συνειδητὰ φαινόμενα εἶναι μόνον ψυχικῆς προελεύσεως, ἀφ' ἑτέρου ὢν ὑποχρεωμένος νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν ψυχικόν, τὸν λειτουργικόν τρόπον τῆς παραγωγῆς αὐτῶν, ἐνῶ ἔστερεῖτο ὅλων ἐκείνων τῶν δεδομένων, τὰ ὅποια μόνον κατόπιν παρατηρήσεως καὶ μελέτης ἐν μακρῷ Χρόνῳ καὶ διὰ μέσου πολλῶν ἀτόμων, ὀριμάζουσιν εἰς τὴν νόησιν τῶν ἀνθρώπων, περιῆλθεν ἐλλείπει ἄλλων στοιχείων εἰς τὴν γνώμην αὐτῆν, ὅτι ὁ κενὸς Χῶρος καὶ ὁ κενὸς Χρόνος εἶναι τύποι τῆς νοήσεως ἐκ τῶν προτέρων ὑφιστάμενοι καὶ οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν αἰσθήσεων προσκτῶνται περιεχόμενον ἐκ τῆς ὕλης τῶν αἰσθημάτων ἡμῶν. Περιέπεσε συνεπῶς εἰς τὸ σφάλμα, τοῦ νὰ μεταβάλλῃ προϊόντα τῆς ἀφηρημένης ἡμῶν ἀναλύσεως, εἰς τύπους τῆς νοήσεως ἐκ τῶν προτέρων ὑφισταμένους ἐν αὐτῇ.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι, ἢ ἐκ τῶν προτέρων αὕτη γνώμη τοῦ Καντίου, ἢ αἰτία, ἣτις τὸν ἔφευρεν εἰς τὸν γενικὸν ἀφορισμὸν περὶ τοῦ ὅτι ὁ ἔξωτερικὸς κόσμος θὰ μείνῃ, αὐτὸς καθ' αὐτὸν ἔσαι ὑφ' ἡμῶν ἀγνοούμενος· οὔτε, ὡσαύτως, ἢ αἰτία αὕτη, εἶναι τὸ ἄλλο ἐκεῖνο σφάλμα τῆς μεταβολῆς τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῆς παραστάσεως αὐτοῦ, εἰς δύο ὄντοτητας καὶ τοπικῶς ἀλλήλων ἀνεξαρτήτους· ἀλλὰ ἢ αἰτία τούτου εἶναι ἢ ριζικὴ ἀρχὴ δυνάμει τῆς ὁποίας τὰ πάντα ἐθεωρήθησαν, ὡς προϊόντα τοῦ πνεύματος, οὕτως ὥστε ἢ παλαιὰ ἐκείνη γνώμη, ἣτις ἐθεώρει τὰς παραστάσεις, ὡς ἐτοιμοὺς εἰκόνας, αἵτινες ἀπεσπῶντο ἐκ τῶν ἀντικειμένων καὶ εἰσήρχοντο εἰς ἡμᾶς, νὰ καταλυθῇ ἐντελῶς.

Εἴτε ὁ Χῶρος καὶ ὁ Χρόνος ἦτο ποτὲ δυνατὸν νὰ εἶναι ἐκ τῶν προτέρων εἴτε ὅπως σήμερον πιστεύομεν, ὅτι οὗτοι εἶναι τρόποι τῆς διατάξεως τῶν αἰσθημάτων μας, κατόπιν προσαρμοστικῆς ἐνεργείας τῆς νοήσεως, πρὸς ὠρισμένα δεδομένα αὐτῆς, τὸ γεγονὸς παραμένει, ὅτι ὁ Χῶρος καὶ ὁ Χρόνος εἶναι μόνον φαινόμενα τῆς συνειδήσεως

ἡμῶν, οὕτως ὥστε, πᾶσα ἀξίωσις περὶ τοῦ νὰ γνωρίσωμεν αὐτὴν καθ' αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου δι' αὐτῶν, νὰ ἰσοδυναμῇ μὲ τὴν πιστεύουσαν εἰς τὴν ἀντικειμενικότητα αὐτῶν καθ' αὐτῶν τῶν ψυχικῶν φαινομένων, ἣτις στηρίζεται ἐπὶ τῆς παρακρουστικῆς βάσεως τοῦ νὰ ἐξέλθῃ τι τῆς ἰδίας του ὑποστάσεως.

Τὸ δεδομένον περιεχόμενον τῆς γνώσεως, ὅπερ, ἀναφέρει ὁ Βούντ, ὡς ἀναπτυσσόμενον ἐν ταῖς ἐξελισσομέναις ἐπιστήμαις, δὲν ἀποτελεῖ γνῶσιν αὐτῆς καθ' αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἀλλὰ μόνον κατανόησιν τῶν ἔξωθι συμβαινόντων. Στηρίζεται δὲ αὕτη, ἐπὶ τοῦ ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς λειτουργίας τοῦ νοητικοῦ κέντρου, συντελουμένου γεγονότος τῆς συνυπάρξεως παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας, ἢ εἰς τὴν συνείδησιν καὶ κατεργασίαν μόνον τῶν ἰδίων αὐτῆς φαινομένων, φύσει περιορισμένη νόησις, δύναται νὰ κατανοήσῃ δι' αὐτῶν καὶ τὰ μετ' αὐτῶν συνυπάρχοντα ἔξωθι γεγονότα, καίτοι οὐδέποτε δύναται νὰ γνωρίσῃ αὐτά. "Ὅταν ὅθεν ἡ ἐπιστήμη ἀπομακρύνεται τῶν παραστάσεων μεταβαίνουσα διὰ τῆς κατεργασίας αὐτῶν εἰς τὰς ἀφηρημένας μορφάς, δὲν πράττει τοῦτο ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ νὰ καθέξῃ δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐκεῖνο, ὅπερ ἔπαυσε νὰ μᾶς δίδει ἡ παράστασις τοῦ ἀντικειμένου, ἅπαξ ἐγένετο ἡ διάκρισις αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου της, δηλαδή τὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀντικειμένου τούτου· ἀλλὰ προβαίνει εἰς τὴν διεργασίαν αὐτὴν ἀκριβῶς, διότι ἐφωράθη ἡ παράστασις, ὡς παράγωγον τῆς νοήσεως συνυπάρχον μετὰ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, καὶ συνεπῶς ἅπαξ ἡμεῖς φοροῦμεθα, ὅτι εἴμεθα θεαταὶ καὶ ἡ γνῶσις ἡμῶν λαμβάνει τὴν μορφολογικὴν καὶ μόνον αὐτῆς ἔκδοσιν, ἐνδείκνυται πλέον ἢ μετάβασις εἰς μᾶλλον ἀφηρημένας μορφάς, διὰ τῆς ἀδιαφόρου χρήσεως τῆς αἰσθησιακῆς ὕλης, τόσον πρὸς ἐνδειξιν τοῦ ὅτι ἐπαύσαμεν πιστεύοντες εἰς τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς παραστάσεως καὶ ὅτι αὕτη πλέον μόνον ὡς μορφή μᾶς ἐνδιαφέρει, ὅσον καὶ ὅπως ἐπωφεληθῶμεν τῆς γονιμότητος, ἣν παρέχει ἡ γενικότης τῶν ἀφηρημένων μορφῶν, τῶν φύσει οὕτω προοριζομένων διὰ τὴν κατανόησιν καὶ οὐχὶ τὴν γνῶσιν τοῦ πραγματικοῦ κόσμου.

"Ἀπαξ ἐφωράθη, ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς γνώσεως εἶναι ἡ κατοχὴ τῆς πρεπούσης μορφῆς τῆς ἀντικειμενικῆς ὑποστάσεως, αὐτονόητος εἶναι

καὶ ἡ παραίτησις ἡμῶν, ὡς περὶ ἀδυνάτου ἔργου, ἀπὸ τῆς γνώσεως αὐτῆς καθ' αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως ταύτης· καθόσον ἡ ἔννοια τῆς μορφῆς, εὐθύς ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς συγκεκριμένης ἐκδόσεώς της ὡς παραστάσεως, ἔχει ἐντελῶς ἀπαλλαγῆ τῆς ἀπλοϊκῆς ἐκείνης ἀντιλήψεως, καθ' ἣν ἐθεώρουν ταύτην, ὅτι ἀποτελεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀντικειμένου ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ παγομοιοτύπου αὐτοῦ. Ἡ παράστασις θεωρεῖται πλέον ὡς προϊὸν τῆς νοήσεως, διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς μέσων διαμορφούμενον καὶ συνεπῶς ὅλως διάφορον τὴν ὑπόστασιν πρὸς τὴν τοῦ πραγματικοῦ ἀντικειμένου· παρ' ὅλον ὅμως τοῦτο μᾶς παρέχει βάσιν κατεργασίας, σκοπούσης τὴν κατανόησιν καὶ αὐτῶν τῶν ἀγνωσμένων πραγματικῶν ὄντων, λόγῳ τοῦ ὅτι αὕτη συνυπάρχει πάντοτε μὲ τὸ πραγματικὸν ἀντικείμενον. Ἡ συνύπαρξις αὕτη παρέχει εἰς τὰ νοητικὰ θέματα τῆς μελέτης τῆς παραστάσεως τῆς κινήσεως καὶ τῶν ποσοτικῶν ἀναλογιῶν καὶ τὴν σημασίαν ἐν ταύτῳ τῆς κατανόησεως τῶν ἔξωθεν ὑφισταμένων.

Οἱ ἀμέσως μεταγενέστεροι τοῦ Καντίου φιλόσοφοι, ἀντὶ γὰρ ἐπανορθώσωσι τὰ σφάλματα τῆς θεωρίας αὐτοῦ, ὅπως ἦτο ἡ περὶ τῆς ἐκ τῶν προτέρων γνώμη του, περὶ Χώρου καὶ Χρόνου καὶ ἡ ἐντοπικῆ ἐννοία ἀνεξαρτησίᾳ παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου, οὗτοι ἀντιθέτως οὐ μόνον ἐνέμειναν εἰς αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐξ ὀλοκλήρου ἐστηρίχθησαν καὶ ἐπέμειναν εἰς τὴν ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν διαμόρφωσιν φιλοσοφικῆς τοῦ κόσμου ἐρμηνείας, οὕτως ὥστε κατέληξαν εἰς τὸ γὰ περιπέσωσιν εἰς εἶδος μεταφυσικῆς, ἔτι μᾶλλον ἀπὸ τοῦ τῆς παλαιᾶς ἐκείνου ἀτυχέστερον. Εἶναι δὲ ἀτυχέστερον τοῦτο τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον ἡ παλαιὰ μεταφυσικὴ ἦτο ἀναπόδραστος σταθμὸς γνώσεως, ἐφ' ὅσον ἡ γνωστικὴ παραγωγή τῆς νοήσεως εἶναι πάντοτε προσαρμοστικὴ πρὸς τὰ ἐκάστοτε δεδομένα, τὰ δὲ δεδομένα τῆς ἀμέσου ἐμπειρίας ἡμῶν ὄντως ἐπιβάλλουσιν ἐν ἀρχῇ τὴν ποιοτικὴν γνῶσιν καὶ συνεπῶς καὶ τὴν τότε μεταφυσικὴν, ἐνῶ ἡ μετακαντιανὴ τοιαύτη βαρύνει, ὡς ἐπὶ τὰ πολλὰ τοὺς ἐφευρόντας αὐτήν.

Ἄλλὰ καὶ ὁ σύγχρονος Βουντ δὲν φαίνεται κατανοήσας τὴν σημασίαν τῆς μορφολογικῆς πλέον γνώσεως, ἀφοῦ ὁμιλεῖ περὶ καθορισμοῦ γνωστικοῦ καὶ τῆς ὕλης τοῦ κόσμου λέγων τὰ ἑξῆς. «Ἐφ' ἧς στιγμῆς συνεπέα τῆς ἐξελίξεως τῆς ἐμπειρικῆς γνώσεως, ὀλοκλήρον τὰ

αἰσθησιακὸν περιεχόμενον τῶν παραστάσεων ἀποδίδεται εἰς τὸ ὑποκείμενον, δύναται νὰ ἰσχύωσιν αἱ παραστάσεις ὡς ὑποκειμενικὰ σύμβολα ἀντικειμενικῆς σημασίας, διὰ τῆς κατεργασίας τῶν ὁποίων δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ γνῶσις τις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀφηρημένης νοήσεως. Τσιουτοτρόπως αἴρεται ἐν ταῦτῳ ἡ ἀντίφασις ἐκείνη, εἰς ἣν εἶχε περιπλακῆ ἢ ὑπὲρ τὴν πρωτογόνον ἀντιληπτικὴν βαθμίδα μεταρσιουμένη νόησις, ἣτις ἀπέδωκεν εἰς τε τὸ ἀντικείμενον καὶ τὴν παράστασιν δις τὸ αὐτό, ἐνῶ αὐτὴ αὕτη ἡ ἐμπειρία ἐμπεριέχει πάντοτε μόνον τὸ ἐν ἀντικείμενον τῆς παραστάσεως. Ἡ ἀντίφασις αὕτη ἐξαφανίζεται, διότι τὸ ἀντικείμενον τῶν παραστάσεως δὲν εἶναι πλέον πραγματικόν, ἀλλ' ἔχει ἀποκλειστικῶς σημασίαν ὑποκειμενικοῦ συμβόλου, ὑποδεικνύοντος τὸ πραγματικόν, κατὰ τὴν ὕλην καὶ τὴν μορφήν, μόνον ἰδεατῶς δυνάμενον νὰ καθορισθῇ ἀντικείμενον.» Οὕτω λοιπὸν ὁ Βούντ παρερμηνεύει ἐντελῶς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐπιστήμης, καθ' ἣν αὕτη ἀπομακρύνεται τῆς παραστάσεως μεταβαίνουσα εἰς τὰς ἀφηρημένας μορφάς, διὰ τῆς ἀντιλήψεως ὅτι αὕτη πράττει τοῦτο, οὐ μόνον διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς μορφῆς τοῦ ἀντικειμένου, ἀλλὰ καὶ τῆς ὕλης αὐτοῦ. Δὲν λαμβάνει οὕτω ὑπ' ὄψιν ὁ Βούντ, ὅτι ἡ κατοχὴ αὐτῆς ταύτης τῆς ὕλης τοῦ ἀντικειμένου, ἦτο τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀρχεγόνου γνώσεως καὶ ὅτι τῆς πλάνης αὐτῆς ἀναγνωρισθείσης, ἡ καταφυγὴ εἰς τὰς ἀφηρημένας μορφὰς συντελεῖται ἀκριβῶς πρὸς ἔνδειξιν τοῦ ὅτι τὸ ὑποκείμενον δὲν δύναται νὰ γνωρίζῃ οὐδεμίαν ἄλλην ὕλην πλὴν τῆς τῶν αἰσθημάτων μας τοιαύτης καὶ συνεπῶς, ὅτι τὸ ὅλον συγκρότημα τῆς νοητικῆς κατεργασίας θὰ νοῆται μόνον ὡς μορφή, ἣτις ὡς τοιαύτη δὲν δύναται νὰ ἀποσκοπῇ εἰμὴ τὴν κατανόησιν τῶν ἐξωθι ὑφισταμένων καὶ οὐχὶ τὴν γνῶσιν αὐτῶν, ἐφ' ὅσον διαμορφοῦται αὕτη μόνον διὰ τῶν μέσων, ἅτινα αὕτη ἡ νόησις διαθέτει καὶ τὰ ὁποῖα ἐπαρκοῦσι διὰ τὴν κατανόησιν αὐτήν, ἐπειδὴ συμβαίνει ἡ ἀρχικὴ τῆς κατεργασίας ἀφετηρία, δηλαδὴ ἡ παράστασις νὰ συνυπάρχῃ μὲ τὸ ἐξωτερικὸν ἀντικείμενον.

Ὁ Βούντ ὡς παράδειγμα ἰδεατοῦ καθορισμοῦ ἀντικειμένου ἐν τῇ ἐπιστήμῃ λαμβάνει τὸν τοῦ ὕδατος καὶ λέγει. «Ὅταν καθορίζωμεν

τὴν ἔννοιαν τοῦ ὕδατος κατὰ τὴν χημικὴν αὐτοῦ σχέσιν, ὅταν λέγωμεν δηλαδή, ὅτι τὸ ὕδωρ σύγκεται ἐκ δύο μερῶν ὑδρογόνου καὶ ἑνὸς μέρους ὀξυγόνου, πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς ἔννοιᾶς ταύτης τὸ ὑδρογόνον καὶ τὸ ὀξυγόνον, τὸ μέτρον οἱ ἀριθμοὶ 1 καὶ 2, εἶναι ἀφηρημένα καὶ οὐχὶ συγκεκριμένα παραστάσεις. Καίτοι δὲ αὗται, ὅπως ἄλλως καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἔννοιαι, ἐκπροσωποῦνται ὑπὸ συγκεκριμένων παραστάσεων, τ' ἀερίομορφα ὅμως σώματα ὑδρογόνον καὶ ὀξυγόνον, ὧν διὰ τῆς αἰσθήσεως ἀντιλαμβανόμεθα, ἀποτελοῦσι τόσον ὀλίγον τὸ περιεχόμενον τῆς διὰ τῆς φυσικοχημικῆς ἐρεῦνης ἐξακριβώσεως τῆς σχετικῆς ἔννοιᾶς ὅσον ἡ ἐμπειρικὴ εἰκὼν τοῦ ὕδατος.» Ἀλλὰ εἰς ταῦτα δύναται νὰ προστεθῇ, ὅτι ἡ φυσικοχημικὴ αὕτη ἐξακρίβωσις ἀφορᾷ τόσον ὀλίγον τὴν πραγματικὴν γνῶσιν τοῦ ὕδατος, ὡς αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἔχει, ὅσον καὶ ἡ ἐμπειρικὴ αὐτοῦ εἰκὼν. Ἀμφότεραι οὐδόλως ἀφορῶσι τὴν γνῶσιν ταύτην, καθ' ὅσον καὶ ὁ φυσικοχημικὸς καθορισμὸς προέρχεται ἐκ τῆς κατεργασίας τῶν παραστάσεων τῆς ἐμπειρίας, αἵτινες συνυπάρχουσι μὲ τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα, οὕτως ὥστε αἱ ἀφηρημένα αὗται ἔννοιαι αἰ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παραστάσεων τῶν κινήσεων καὶ τῶν ποσοτικῶν ἀναλογιῶν συντελοῦμεναι νὰ μὴ δύνανται αὗται καθ' αὐτὰς νὰ ἔχωσιν οὐδεμίαν ὑπόστασιν ἀντικειμενικὴν· θὰ μᾶς παρέχωσιν ὅμως τὴν κατανόησιν τοῦ ἐξωθι συμβαινόντος, λόγῳ τῆς συνυπάρξεως τοῦ παραστατικοῦ περιεχομένου, ἐκ τῆς διεργασίας τοῦ ὁποίου προέρχονται, πρὸς τὴν ὑπόστασιν τῶν πραγμάτων. Ἡ συνύπαρξις αὕτη μᾶς παρέχει τὸ δικαίωμα νὰ θεωρῶμεν τὸ παραστατικὸν μας περιεχόμενον, ὡς διαγραφόμενον, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὸν συνειδητὸν ἡμῶν κόσμον, ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀντικειμένου καὶ οὕτω νὰ συντελήται ἓνα εἶδος μεταφράσεως τῶν ἐξωθι συμβαινόντων εἰς τὴν σφαῖραν τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, διὰ μέσου τῆς ὁποίας προσκτώμεθα τὴν κατανόησιν καὶ οὐχὶ τὴν γνῶσιν αὐτῶν. Διὰ τοῦ τύπου τοῦ ὕδατος H_2O κατανοοῦμεν αὐτό, ἀλλὰ ἐν ταύτῳ καὶ δὲν γνωρίζομεν τοῦτο. Ἡ ἔκφρασις τῆς μεταφράσεως, ἣν μετεχειρίσθημεν ἔνταυθα, ἔχει ἔντελῶς μεταφορικὴν σημασίαν καὶ οὐχὶ κυριολεκτικὴν τοιαύτην.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει μὲ ἅπαντας τοὺς καθορισμοὺς ἐν τῇ ἐπιστήμῳ, ὅταν π. χ. λέγωμεν ὅτι ἓνα σῶμα εἶναι στερεόν, ῥευστόν, μαλακόν,

τραχὺ κτλ. πάντες οἱ καθορισμοὶ οὗτοι στεροῦνται αὐτοὶ καθ' αὐτούς, ὡς ἡμεῖς δηλονότι ἔχομεν συνείδησιν τούτων, ἀντικειμενικῆς ὑποστάσεως καὶ ἀποτελοῦσι μόνον μορφὰς κατανοήσεως τῶν ἔξωθι συμβαινόντων.

Ὁ Βούντ οὐ μόνον δὲν ἀναφέρει τι περὶ τῆς ἀδυναμίας τῆς νοήσεως τοῦ νὰ καθέξη αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπόστασιν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ τουναντίον λέγει, ὅτι ἐν σχέσει μὲν μὲ τὰ αἰσθήματα σχεδὸν πάντοτε ὑπῆρχον οἱ συνηγοροῦντες περὶ τοῦ ὅτι στεροῦνται ἀντικειμενικῆς ὑποστάσεως, ἐνῶ ἐν σχέσει μὲ τὰς ἀφηρημένας μορφὰς τοῦ Χώρου τῆς κινήσεως καὶ τοῦ Χρόνου οὐδέποτε συμβαίνει τοῦτο ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἐμπειρικῆς μελέτης τῆς φύσεως, καθόσον οὐδόλως ἢ ἀντικειμενικότης αὐτῶν γεννᾷ ἀντιφάσεις. Ἄλλ' ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Βούντ ἀποδεικνύει τό πόσον σφαλερὸν εἶναι, νὰ συγχέη τις τὸν προορισμὸν ἑκατέρας τῶν μορφῶν τῆς γνώσεως καὶ νὰ ἀποφαίνεται διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως ἐκεῖ ὅπου τὸ θέμα, ὡς φύσει συνολικῆς σημασίας, ἀνήκει εἰς τὴν φιλοσοφικὴν τοιαύτην. Οὐδεὶς λόγος ὑφίσταται ὅπως γεννηθῶσιν ἀντιφάσεις εἰς τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμιας τὰς μελετώσας τὰς κινήσεις ἐν Χώρῳ καὶ Χρόνῳ, εἴτε οὗτοι θεωρηθῶσιν ὡς κεκτημένοι ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν, εἴτε τοῖς ἀρνούμεθα ταύτην, ἢ μελέτη κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις θὰ εἶναι ἡ αὐτή. Ὅμως ὅμως διαφόρως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐν σχέσει μὲ τὴν φιλοσοφικὴν γνῶσιν, ἣτις ἀσχολουμένη μὲ τὰς συνολικὰς τοῦ πραγματικοῦ κόσμου ἀπόψεις, θέλει πλήρως παραμορφώσει αὐτάς, ὅταν ἐκλαμβάνη τὰς μορφὰς ταύτας ὡς κεκτημένας ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν, ἐνῶ πρᾶγματι στεροῦνται τοιαύτης· συγχρόνως δὲ ἡ ἀντίληψις αὕτη γεννᾷ καὶ τὴν ἀντιφατικὴν ἔννοιαν τοῦ συντετελεσμένου ἀπείρου.

Εἰς τὸ νὰ ἀποφύγωμεν ὅθεν τὴν παρανόησιν ταύτην τοῦ Βούντ, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀντικειμενικότητα τῶν ἀφηρημένων μορφῶν τοῦ Χώρου καὶ Χρόνου, ὀφείλεται ἡ ἐπιμονὴ ἡμῶν εἰς εἰς τὸ ὅτι, ἢ ἔκφρασις, καθ' ἣν ἡ παράστασις προέρχεται ἐκ τῆς ἀφηρημένης ἀναλύσεως τοῦ ἐνὸς ἀντικειμένου τῆς ἐμπειρίας ἡμῶν, ἐμειονέκτει ἀπέναντι τῆς θεωρούσης εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὴν παράστασιν καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς ὡς δύο διαφόρους ὀντότητας, αἵτινες ἐν ταύτῳ συνυπάρχουσι πρὸς ἀλλήλας. Ἡ ἔκφρασις ἐκείνη τοῦ Βούντ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐνεῖχε

τὸν περιορισμὸν τοῦ ὅτι τότε μόνον δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι ἡ παράστασις καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς εἶναι δύο ὄντοτες, ἂν μόνον τοπικῶς διακριθῶσι καὶ οὕτω μετέβαλε τὸν Χῶρον, ὡς μὴ ὄφειλεν, εἰς ἀπόλυτον μέτρον.

Ἐκεῖ δὲ ὅπου διακρίνεται ἅπασα ἡ περὶ τῆς γνώσεως παρανόησις τοῦ Βούντ, εἶναι τὰ κατωτέρω λεγόμενά του. «Ἐνεκεν τῆς ἐξελίξεως τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως περιερχόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀναλύσωμεν τὸ ἐνιαῖον ἀντικείμενον τῆς παραστάσεως, ὅπερ ἀρχικῶς εἶναι ἀντικείμενον, εἰς ἀντικείμενον καὶ ὑποκειμενικὴν παράστασιν, διὰ τῆς μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐπερχομένης διακρίσεως τῶν ὑποκειμενικῶν ἰδιοτήτων. Ἐπειδὴ ὅμως ἐν σχέσει πρὸς τὸ μετὰ τὴν λογικὴν ἀνάλυσιν ταύτην ὑπολειπόμενον ἀντικείμενον, τηροῦμεν τὸν ὅρον τοῦ νὰ γίνηται τοῦτο παραστατόν, γεννᾶται ἡ πρὸς ἑαυτὴν ἀντιφάσκουσα προὔποθεσις ἑνὸς ἀπὸ τῆς παραστάσεως ἀνεξαρτήτου ἀντικειμένου, ὅπερ ἐν τούτοις ὀφείλει νὰ γίνηται εἰς ἡμᾶς παραστατόν. Ἐπειδὴ ὅμως, ὡς ἐννοεῖται οἴκοθεν, τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμβῆ, συνάγουσι τὸ συμπέρασμα, ὅτι πρέπει νὰ προὔποθέσωμεν τὴν ὑπαρξιν «πραγματικοῦ τινος ὄντος», ὅπερ, ἐπειδὴ ἡ εἰς τὰ πράγματα ἀφορῶσα γνώσις ἡμῶν συνδέεται πρὸς τὰς παραστάσεις θὰ μείνη εἰς ἡμᾶς ἄγνωστον ἔσαεί. Ἡ αἰτία τοῦ ἐσφαλμένως ἐνταῦθα γενομένου συλλογισμοῦ συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ ἀναντιρρήτως ὀρθὴ ψυχολογικὴ ἀρχή, καθ' ἣν «πᾶσα ἀντικειμενικὴ γνώσις γεννᾶται ἐκ τῶν ἡμετέρων παραστάσεων», συγχέεται πρὸς τὴν ἀναμνηρίστως πεπλανημένην λογικὴν ἀρχὴν ὅτι «πᾶσα ἀντικειμενικὴ γνώσις σύγκειται ἐκ τῶν ἡμετέρων παραστάσεων». Τῇ ἀληθείᾳ, ἡ ἀντικειμενικὴ ἡμῶν γνώσις συνίσταται ἀποκλειστικῶς, ἀπὸ λογικῆς ἀπόψεως, ἐξ ἐννοιῶν, εἰς ὧν τὴν μόρφωσιν ἀγόμεθα ὑπὸ πάντων τῶν ἐλατηρίων ἐκείνων, ἅπερ προκύπτουσιν ἐκ τοῦ ἐλέγχου τῶν ἐν τῇ αἰσθησιακῇ ἀντιλήψει ἐμφιλοχωρουσῶν ἀντιφάσεων. Ἐφ' ὅσον ὁ ἔλεγχος οὗτος διενεργεῖται ἄνευ πλάνης τινος, οὐδεὶς ἀπολύτως ὑπάρχει λόγος νὰ ἀμφιβάλωμεν περὶ τῆς πραγματικῆς ὑποστάσεως τῶν ἀντικειμένων, ἅπερ συνάδουσι πρὸς τὰς σχετικὰς ἐννοίας· καὶ ἐπειδὴ τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς πραγματικότητος γνώρισμα ἀνήκει ἰδίως ἐντελῶς εἰς πάντα τ' ἀντικείμενα τῶν προμνησθεισῶν ἐννοιῶν, εἶναι ἀδικαιολόγητος αὐθαι-

ρεσία ν' ἀφαιρέση τις ἐκ τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἐννοίας τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο γνῶρισμα διὰ νὰ μεταβάλη αὐτὸ εἰς αὐτοτελὲς ἀντικείμενον, περὶ οὗ δύναται μόνον νὰ λεχθῆ ὅτι ὑπάρχει, δοθέντος ὅτι πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ιδιότητες, ἔκτος του χαρακτηριστικοῦ γνωρίσματος τῆς ἀντικειμενικῆς ὑποστάσεως, ἀφηρέθησαν ἔξ αὐτοῦ ἐκ τῶν προτέρων. Μετὰ τοῦ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον οὐσιοποιηθέντος χαρακτηριστικοῦ γνωρίσματος τῆς ὑπάρξεως ἐδόθη ἐπίσης ἀφ' ἑαυτῆς ἡ παράδοξος ἐκείνη τῶν «ὄντως ὄντων» ιδιότης, καθ' ἣν, μολονότι ταῦτα θεωροῦνται ἀναγκαίως ὡς προϊόντα τῆς νοήσεως, δὲν δύνανται ὅμως νὰ διέπωνται ὑπὸ τῶν γενικῶν τῆς νοήσεως νόμων καὶ τῶν ἐκ τούτων ἐκπορευομένων ἐννοιῶν. Καὶ δύναται μὲν ἡ νόησις ἡμῶν νὰ παροτρύνηται εἰς περαιτέρω τινὰ ἰδεατὴν διαμόρφωσιν συνειρμοῦ ἰδεῶν, ὑπερβαίνοντος τὰ ὅρια τῆς δεδομένης ἐμπειρίας, κατ' οὐδένα ὅμως τρόπον εἶναι δυνατόν νὰ συμβῆ, ὥστε νὰ μὴ ἐφαρμόζονται ἐπὶ τῆς ἐξελίξως ταύτης τῶν ἰδεῶν οἱ γενικοὶ λογικοὶ νόμοι».

Ἄλλὰ πρῶτον ἡ ἐννοια τῆς ἀνεξαρτησίας, ἣν θεωροῦμεν ὡς ὑφισταμένην μεταξὺ παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου αὐτῆς, δὲν ἔχει τὴν παλαιὰν ἐκείνην τοπικὴν ἔκδοσιν, ἀλλὰ συνίσταται αὕτη ἐν τῷ θεωρεῖν τὴν μὲν παράστασιν ὡς παράγωγον τοῦ νοητικοῦ ἡμῶν κέντρου, τὸ δὲ ἀντικείμενον ὡς αὐθύπαρκτον ὑπόστασιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ ὅτι πάντοτε αἱ δύο αὗται ὀντότητες θὰ συνυπάρχουσιν· οὕτως οὐδόλως παρέχεται ἔδαφος εἰς τὸ νὰ γεννηθῆ ἡ πρὸς ἑαυτὴν ἀντιφάσκουσα προὑπόθεσις ἐνὸς ἀπὸ τῆς παραστάσεως ἀνεξαρτήτου ἀντικειμένου, ὅπερ ἐν τούτοις ὀφείλει νὰ γίνηται εἰς ἡμᾶς παραστατόν, καθόσον ἡ ἐννοια τῆς ἀνεξαρτησίας περιορίζεται εἰς τὴν διάκρισιν τῆς φύσεως καὶ προελεύσεως τῶν δύο συνυπαρχουσῶν αὐτῶν ὀντοτήτων.

Ὅφείλομεν ἐνταῦθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι μετὰ τὴν ἀπόδοσιν ὀλοκλήρου τοῦ ἐμπειρικοῦ περιεχομένου εἰς τὸ ὑποκείμενον ἡμῶν, οὐδέποτε σοβαρῶς ἠγέρθη ζήτημα διατυπῶνον ἀντίρρησιν ἀφορώσαν αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀντικειμένου. Ὅσάκις δὲ τοῦτο ἐγένετο, ὅπως κατὰ τὴν γνωστικὴν ἐκείνην θεωρίαν, τὴν οὕτω δὴ καλουμένην So lipsismus, ἥτις ἀρνεῖται ὑπαρξιν εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ἤρκεσε τοῦτο ὅπως θεωρηθῆ αὕτη, ὡς ἡ μωροτέρα τῶν γνωστικῶν τούτων θεωριῶν.

Ἡ ἀδιάσειστος αὕτη πίστις εἰς τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου καὶ μετὰ τὴν ἀπόδοσιν ὅλου τοῦ ἐμπειρικοῦ περιεχομένου εἰς τὸ ὑποκείμενον, ἀπορρέει ἀκριβῶς ἐκ τοῦ ὅτι ἡ παρουσία αὐτοῦ δίδεται ἀμέσως ἡμῖν, οὕτως ὥστε ἡ γενομένη διάκρισις τῆς παράστασεως ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου νὰ ἐπιβάλληται νὰ λάβῃ τὴν ἔκδοσιν τῆς συνυπάρξεως τῶν δύο αὐτῶν παραγόντων καὶ οὐδέποτε νὰ ἐξελιχθῇ εἰς τρόπον, ὥστε ὁ εἷς τῶν παραγόντων αὐτῶν νὰ ἀφανισθῇ τέλεον. Ὅταν π. χ. κινῶμεν τὴν χεῖρα ἡμῶν πρὸς μίαν κατεύθυνσιν καὶ συναντήσῃ αὕτη ἕναν τοῖχον, προσκρούει αὕτη ἐπ' αὐτοῦ ἀδυνατοῦσα νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν κίνησιν. Ὅλον τὸ παραστατικὸν περιεχόμενον τοῦ γεγονότος τούτου θὰ τὸ ἀποδόσωμεν βεβαίως εἰς τὸ ὑποκείμενον, ἀλλὰ τὸ γεγονός, καθ' ὃ ἡ παράστασις τῆς χειρὸς, ὅταν συναντήσῃ τὴν τοῦ τοίχου τοιαύτην, δὲν δύναται νὰ προχωρήσῃ, γενομένου ἐν ταύτῳ καὶ τοῦ αἰσθήματος τῆς προσκρούσεως, ἐπιβάλλει τὴν παραδοχὴν ὅτι σὺν ταῖς παραστάσεσι τῆς χειρὸς καὶ τοῦ τοίχου ὑφίσταται καὶ ἄλλη ὑπόστασις, ὅπως διάφορος τῶν διανοητικῶν τούτων φαινομένων. Ἐν τῇ ἀντιλήψει αὐτῇ ἄλλως τε ἐγκείται καὶ τὸ μέτρον, ὅπερ μεταχειριζόμεθα διὰ τὸν ἔλεγχον τῶν παραστάσεων ἡμῶν, τουτέστιν ἂν αὗται εἶναι μόνον τῆς διεγερθείσης ἡμῶν φαντασίας προϊόντα καὶ ὁράματα ἢ συνυπάρχουσι ὄντως μετὰ τῶν ἀντικειμένων αὐτῶν καὶ ὅπερ συντελεῖται διὰ τῆς ἀφῆς. Ἡ νόησις λοιπὸν ἡμῶν, ἥτις λειτουργεῖ διὰ τῆς προσαρμογῆς της, πρὸς τὰ ἐκάστοτε δεδομένα, εἰς τὰ προϊόντα αὐτῆς, εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ διακρίνῃ τὴν ἀμέσως διδομένην αὐτῇ ὑπαρξιν καὶ παρουσίαν τοῦ ἀντικειμένου ἀπὸ τὴν γνῶσιν αὐτοῦ. Ἡ παρουσία τοῦ ἀντικειμένου δίδεται ἐν τῇ ἀνάγκῃ, ἥτις ὑφίσταται τοῦ νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ἐμπειρίαν, ὡς συγκρότημα, ἀποτελούμενον ἐκ τῆς συνυπάρξεως ἀντικειμένου καὶ παραστάσεως· ἡ γνῶσις ὅμως αὐτοῦ, ὡς καθαρᾶς ὑποστάσεως, καθίσταται ἀδύνατος, ἐφ' ὅσον γενικῶς ἀναγνωρίζεται ἡ ψυχολογικὴ ἀρχή, ὅτι πᾶσα ἀντικειμενικὴ γνῶσις γεννᾶται ἐκ τῶν ἡμετέρων παραστάσεων.

Οὕτω λοιπὸν κατ' ἀνάγκην, δὲν θὰ εἶναι μόνον ἡ ψυχολογικὴ αὕτη ἀρχὴ ἀληθής, ἀλλὰ καὶ ἡ λογικὴ τοιαύτη, καθ' ἣν πᾶσα ἀντικειμενικὴ γνῶσις σύγκειται ἐκ τῶν ἡμετέρων παραστάσεων, ἀρκεῖ νὰ ἔχωμεν πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὸ ἀρχικὸν ἐκεῖνο γεγονός τῆς συνυπάρξεως

παραστάσεως και ἀντικειμένου· οὕτως ὥστε ἡ λογικὴ ἀρχὴ ἦν προσκτώμεθα, κατόπιν τῆς προσαρμογῆς τῆς νοήσεως, πρὸς τὰ δεδομένα τῆς ψυχολογικῆς, νὰ ἔχη τὴν ἔννοιαν, ὅτι διὰ πάσης ἀντικειμενικῆς λεγομένης γνώσεως, μόνον κατανοοῦμεν τὰ ἔξωθι συμβαίνοντα, οὐδέποτε ὁμως δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν, πῶς ἔχουσι ταῦτα, αὐτὰ καθ' αὐτά. Δύναται ὁμοίως νὰ θεωρηθῆ, ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐξωτερικὸν ἀντικείμενον, λόγῳ τῆς συνυπάρξεώς του μετὰ τῆς παραστάσεως, διαγράφει εἰς τὸν κόσμον τῆς συνειδήσεως, τὸ στοιχεῖα ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν κίνησιν καὶ παρέχουσι λαβὴν εἰς τὰς ποσοτικὰς διαμορφώσεις, οὕτως ὥστε ἡ μελέτη τῆς ἐμπειρίας διὰ μέσου αὐτῶν νὰ ἀφορᾷ ἐμμέσως καὶ ὡς νόησις αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀντικείμενον.

Ὁ Βούντ πνευματικὸν τέκνον τῆς τυλικῆς λογικῆς, ὁμιλεῖ ἐν ταῦθα περὶ τῆς γνώσεως τῶν ἀντικειμένων, ὧν τὴν παρουσίαν παραδεχόμεθα καὶ τὰ ὅποια οἱ φιλόσοφοι ἀπεκάλουν «ὄντως ὄντα» ἐν ὀνόματι τῶν γενικῶν νόμων τῆς νοήσεως, οἵτινες, λέγει, νὰ διέπουν καὶ ταῦτα, ἀφοῦ ἀπαραιτήτως εἶναι προϊόντα τῆς νοήσεως· ἀλλὰ δεδομένου ὄντος, ὅτι ἡ νόησις δὲν λειτουργεῖ ἐπὶ τῇ βασιεὶ οὐδεμιᾶς ἄλλης ἀρχῆς εἰμὴ μόνον ἐπὶ ἐκείνης, ἣτις θεωρεῖ τὴν νόησιν ἡμῶν, ὡς κέντρον μεταμορφώσεως τῶν ἐνεργειῶν, ἐν τῷ πνεύματι τῆς προσαρμογῆς τῶν παραγομένων πρὸς τὰ διδόμενα, συνέπεται ὅτι ἐν τῷ προκειμένῳ, πολὺ ὀρθῶς θεωρεῖται, ὡς ἔσαι ἀγνωσμένη αὐτὴ ἡ φύσις τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου, ἀφοῦ ἐκ τῶν δεδομένων τῆς ἐμπειρίας μόνον ἡ παρουσία του μᾶς δίδεται καὶ οὐχὶ ἡ φύσις αὐτοῦ. Ὁ Βούντ ἀκολουθῶν τὴν πεπλανημένην ταύτην ὁδόν, εἰσέρχεται πλησίστιος εἰς τὴν μεταφυσικὴν, ἐπεξεργαζόμενος τὴν γνῶσιν διὰ μέσου τῶν ὑπερβατικῶν ἰδεῶν, τῆς ἐννοίας τῆς οὐσίας καὶ ἐρωτῶν διὰ μέσου μακροσκελῶν κεφαλαίων περὶ τοῦ ἂν ὁ κόσμος πληροῖ ὀλόκληρον τὸν χῶρον ἢ οὐ.

Συνελόν τι εἰπεῖν, ὡς κατανόησις μόνον δεόν νὰ χαρακτηρισθῆ σύμπασα ἡ γνῶσις ἡμῶν καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὡς ἐξαιρέσειν τοῦ κανόνος, τὰς δύο γενικὰς γνωστικὰς ἀπόψεις, ὅτι ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ὄντως ὑφίσταται καὶ ὅτι τὰ ἀντικείμενα αὐτοῦ κινουῦνται, ἀλλὰ ὑπὸ ὄρους ἀγνώστους ἡμῖν, δεόν νὰ θεωρῶμεν τὴν γνῶσιν αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ πραγματικοῦ, ὡς τι ξένον καὶ ἀκατόρθωτον ὑπὸ τῆς

νοήσεως ἡμῶν. Οὕτω, ἀντιθέτως πρὸς ὅτι συνέβαινε εἰς τὴν ἀρχέγονον γνῶσιν, ἐνθα πᾶσα νόησις ἦτο καὶ γνῶσις, οὕτως ὥστε νὰ ὑφίσταται ἐνότης νοήσεως καὶ ὑπάρξεως, ἤδη δέον νὰ πιστεύωμεν, ὅτι μόνον ἡ νόησις εἶναι ὁ προορισμὸς τῆς νοητικῆς λειτουργίας ἀποκλειομένης τῆς γνώσεως.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς περιπτώσεις ἐκεῖνας, τὰς ὁποίας ἄλλοτε ἀπέδιδον εἰς τὴν νόησιν, ἵνα εἰς τὴν γνῶσιν ἀποδόσωσι τὰς ἄλλας περὶ ὧν εἶχον πεποιθήσιν εἰς τὴν ἀντικειμενικότητα τοῦ περιεχομένου των, ἤδη ὅτε ἤρθη ἡ πεποιθήσις αὕτη γενικῶς, θὰ τὰς διακρίνωμεν ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς ἐκεῖνας τὰς νοητικὰς διαμορφώσεις, αἵτινες προέρχονται ἐκ τῆς διεργασίας τῶν δεδομένων τῆς ἐμπειρίας καὶ αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσι τὰ θέματα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὰς διαμορφώσεις ἐκεῖνας τῆς νοητικῆς παραγωγῆς, αἵτινες δὲν εἶναι ἀπ' εὐθείας παράγωγα τῶν δεδομένων τῆς ἐμπειρίας καίτοι διὰ τῆς μεταβολῆς ὀρισμένων αὐτῆς παραγόντων προέρχονται, ὅπως π. χ. εἶναι αἱ (γ) διαστάσεις τοῦ Χώρου, εἰς ἃς δίδεται ὁ ὅρος τῆς νοήσεως, ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὰς πρώτας, εἰς ἃς δίδεται ὁ ὅρος τῆς κατανοήσεως τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου.

I

Ὅτι συνέβη ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς πλάνης, ἣτις διῆπε τὴν ἀρχέγονον ποιοτικὴν γνῶσιν, δηλαδή ἡ προσφυγὴ εἰς τὰς ἀφηρημένας μορφάς, διὰ μέσου τῆς κατεργασίας τῶν παραστάσεων, ἐν προσαρμοστικῷ πνεύματι πρὸς τὴν ἐννοίαν, τοῦ ὅτι αὐταὶ δὲν μᾶς δίδωσι τό τε νοητὸν καὶ πραγματικόν, ὡς ἐπίστευεν ἡ ἀρχέγονος γνῶσις, ἀλλ' ὅτι μόνον παραμένουσι πάντοτε αἱ πηγαί, αἵτινες παρέχουσι, λόγῳ τῆς συνυπάρξεώς των μὲ τὸ ἀντικείμενον, στοιχεῖα, ὧν ἡ ἀφηρημένη κατεργασία θὰ μᾶς δώσῃ τὰ ἰδεατὰ ἐκεῖνα ἐπιστημονικὰ συγκροτήματα, τὰ παρέχοντα τὴν κατανόησιν καὶ οὐχὶ τὴν γνῶσιν τοῦ πραγματικοῦ, τοῦτο θὰ συμβῇ καὶ ἐν τῇ φιλοσοφικῇ γνώσει.

Αἱ θετικαὶ ἐπιστήμαι ἔσχον εὐθὺς ἀμέσως ἐπιτυχίας καὶ ἀπέκτη-